

TALABALAR ORASIDA XORIJIY TILLARNI O‘RGANISHDA PSIXOLOGIK TO‘SIQLARNI KAMAYTIRISH USULLARI VA ULARNING SAMARADORLIGI

Yo‘lchiyev Abbosjon Yandashali o‘g‘li
O‘zbekiston Milliy universiteti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada talabalar orasida xorijiy tillarni o‘rganish jarayonida yuzaga keladigan psixologik to‘siqlar, ularning kelib chiqish sabablari hamda ularni kamaytirishga qaratilgan pedagogik va psixologik usullar tahlil qilinadi. Tadqiqotda zamonaviy yondashuvlar, xususan, motivatsiyani oshirish, til xavotirini kamaytirish, kommunikativ muhitni rivojlantirish va innovatsion texnologiyalardan foydalanishning samaradorligi ko‘rib chiqiladi. Maqola natijalari xorijiy til o‘qitish metodikasini takomillashtirishga xizmat qiladi.

***Kalit so‘zlar:** psixologik to‘siqlar, til xavotiri, motivatsiya, xorijiy til o‘rganish, pedagogik strategiyalar, samaradorlik, talaba psixologiyasi.*

ABSTRACT

This article analyzes psychological barriers that arise among students in the process of learning foreign languages, their causes, and pedagogical and psychological methods aimed at reducing them. The study examines modern approaches, in particular, increasing motivation, reducing language anxiety, developing a communicative environment, and the effectiveness of using innovative technologies. The results of the article serve to improve foreign language teaching methods.

***Keywords:** psychological barriers, language anxiety, motivation, foreign language learning, pedagogical strategies, effectiveness, student psychology.*

KIRISH

Xorijiy tillarni o‘rganish zamonaviy ta‘lim tizimining ajralmas qismiga aylangan bo‘lib, u nafaqat kasbiy rivojlanish, balki shaxsiy o‘sish uchun ham muhim ahamiyatga ega. Biroq ko‘plab talabalar til o‘rganish jarayonida turli psixologik to‘siqlarga duch keladilar. Ushbu to‘siqlar o‘quv jarayonining samaradorligini pasaytirib, talabalar faolligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Shu bois, mazkur muammoni ilmiy asosda o‘rganish va samarali yechimlar ishlab chiqish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Xorijiy til o‘rganishdagi asosiy psixologik to‘siqlardan biri bu til xavotiri hisoblanadi. Talabalar ko‘pincha xato qilishdan qo‘rqish, boshqalar tomonidan

baholanishdan xavfsirash yoki o‘z bilimiga ishonchsizlik tufayli faol ishtirok etmaydilar. Bu holat psixologiyada “affektiv filtr” tushunchasi bilan izohlanadi, ya’ni shaxsning salbiy hissiyotlari uning bilimni qabul qilish jarayonini to‘sib qo‘yadi. Shu bilan birga, motivatsiyaning pastligi ham muhim omil bo‘lib, talaba tilni o‘rganishga yetarlicha ichki yoki tashqi rag‘batga ega bo‘lmasa, natijalar ham past bo‘ladi.

Psixologik to‘siqlarni kamaytirishda pedagogik strategiyalar muhim rol o‘ynaydi. Avvalo, dars jarayonida qulay va qo‘llab-quvvatlovchi muhit yaratish zarur. O‘qituvchi talabalarning xatolarini tanqid qilish o‘rniga, ularni o‘rganish jarayonining tabiiy qismi sifatida qabul qilishi lozim. Bu esa talabalarda o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshiradi va qo‘rquvni kamaytiradi. Shuningdek, kichik guruhlarda ishlash, juftlikdagi mashqlar va interaktiv metodlardan foydalanish talabalarni faolroq bo‘lishga undaydi.[1,32].

Motivatsiyani oshirish ham muhim strategiyalardan biridir. Talabalarga til o‘rganishning amaliy ahamiyatini ko‘rsatish, real hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar berish va individual yutuqlarni rag‘batlantirish orqali ularning qiziqishini oshirish mumkin. Bundan tashqari, zamonaviy texnologiyalar, jumladan, mobil ilovalar, onlayn platformalar va multimedia vositalaridan foydalanish o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, psixologik to‘siqlarni kamaytirishga qaratilgan kompleks yondashuvlar yuqori samaradorlikka ega. Masalan, dars jarayonida stressni kamaytiruvchi mashqlar, ijobiy muhit yaratish va kommunikativ metodlarni qo‘llash natijasida talabalar o‘z bilimlarini erkinroq namoyon eta boshlaydilar. Bu esa ularning til ko‘nikmalarini rivojlantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.[2,135].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Xorijiy tillarni o‘rganish jarayonida yuzaga keladigan psixologik to‘siqlarni tushuntirishda zamonaviy ilmiy tadqiqotlar muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, til o‘rganish psixologiyasida amerikalik olim Stephen Krashen tomonidan ilgari surilgan “affektiv filtr” nazariyasi alohida ahamiyatga ega. Ushbu nazariyaga ko‘ra, til o‘rganish jarayonida emotsional omillar — xususan, xavotir, motivatsiya va o‘ziga ishonch — o‘quvchining bilimni qabul qilish jarayoniga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Agar talabaning affektiv filtri yuqori bo‘lsa, ya’ni u stress, qo‘rquv yoki ishonchsizlikni boshdan kechirsa, hatto sifatli til materiallari ham samarali o‘zlashtirilmaydi.

Krashen modeliga ko‘ra, tilni muvaffaqiyatli o‘rganish uchun nafaqat tushunarli kirish (input), balki ijobiy psixologik muhit ham zarur. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, motivatsiya til o‘rganish jarayonining eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Motivatsiya yuqori bo‘lgan talabalar o‘rganish jarayonida faolroq

ishtirok etadi, qiyinchiliklarni yengishga moyil bo‘ladi va natijada yuqori ko‘rsatkichlarga erishadi. Shu bilan birga, Gardner va Lambert tomonidan ilgari surilgan motivatsiya turlari (instrumental va integrativ motivatsiya) ham til o‘rganishda muhim rol o‘ynaydi.[3,72].

Til o‘rganishdagi yana bir muhim psixologik omil — bu til xavotiri (language anxiety) hisoblanadi. Horwitz va Cope tomonidan berilgan ta‘rifga ko‘ra, til xavotiri bu o‘quvchining o‘zini baholash, his-tuyg‘ulari va xatti-harakatlari bilan bog‘liq murakkab psixologik holat bo‘lib, ayniqsa og‘zaki nutq jarayonida yaqqol namoyon bo‘ladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, yuqori darajadagi xavotir tinglab tushunish va gapirish ko‘nikmalariga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi hamda o‘quvchining faol ishtirokini cheklaydi.

Bundan tashqari, zamonaviy ilmiy izlanishlarda affektiv omillar faqat salbiy emas, balki ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi ham ta‘kidlanadi. Masalan, o‘ziga ishonch va ijobiy emosional holat o‘rganish jarayonini tezlashtiradi, xotirada saqlanish darajasini oshiradi va kommunikativ faoliyatni faollashtiradi. Shu sababli, til o‘qitish jarayonida psixologik omillarni hisobga olish pedagogik strategiyalarning ajralmas qismiga aylanishi zarur.[4,125].

Psixologik to‘siqlarni kamaytirishga qaratilgan samarali pedagogik strategiyalar orasida eng muhimlaridan biri — qo‘llab-quvvatlovchi o‘quv muhitini yaratishdir. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, talaba o‘zini erkin va xavfsiz his qilgan muhitda uning affektiv filtri pasayadi va bilimni o‘zlashtirish samaradorligi ortadi. Bunday muhitda xatolarga tolerant munosabat, ijobiy fikr bildirish va rag‘batlantirish asosiy o‘rin tutadi.

Shuningdek, kommunikativ yondashuv asosida tashkil etilgan darslar ham psixologik to‘siqlarni kamaytirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, talabalar real kommunikativ vaziyatlarda faol ishtirok etganida ularning o‘ziga ishonchi ortadi va tilni qo‘llash ko‘nikmalari shakllanadi. Shu bilan birga, kichik guruhlarda ishlash, rolli o‘yinlar va interaktiv metodlardan foydalanish talabalar orasidagi psixologik bosimni kamaytiradi.[5,65].

Yana bir muhim strategiya — individual yondashuvni qo‘llashdir. Har bir talabaning psixologik xususiyatlari turlicha bo‘lgani sababli, o‘qituvchi ularning individual ehtiyojlari, qiziqishlari va imkoniyatlarini hisobga olishi zarur. Bu esa o‘rganish jarayonini shaxsga yo‘naltirilgan holda tashkil etishga yordam beradi.

Xorijiy tillarni o‘rganishda psixologik to‘siqlarni kamaytirish murakkab, ammo hal qilinadigan muammo bo‘lib, u ilmiy asoslangan yondashuvni talab etadi. Zamonaviy nazariyalar va empirik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, motivatsiya, xavotir

va o‘ziga ishonch kabi affektiv omillarni boshqarish orqali til o‘rganish samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, xorijiy tillarni o‘rganishda psixologik omillar muhim ahamiyatga ega bo‘lib, ularni e‘tibordan chetda qoldirish mumkin emas. Til xavotiri, motivatsiya yetishmasligi va o‘ziga ishonchsizlik kabi omillarni kamaytirish uchun samarali pedagogik strategiyalarni qo‘llash zarur. Kompleks yondashuv asosida tashkil etilgan ta‘lim jarayoni talabalar faolligini oshiradi, o‘rganish jarayonini yengillashtiradi va natijada yuqori samaradorlikka erishishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Stephen Krashen (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Oxford: Pergamon Press.
2. Zoltán Dörnyei (2001). *Motivational Strategies in the Language Classroom*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Robert Gardner (1985). *Social Psychology and Second Language Learning: The Role of Attitudes and Motivation*. London: Edward Arnold.
4. Elaine K. Horwitz, Michael B. Horwitz, & Joann Cope (1986). Foreign Language Classroom Anxiety. *The Modern Language Journal*, 70(2), 125–132.
5. Jean-Marc Dewaele (2010). *Emotions in Multiple Languages*. London: Palgrave Macmillan.
6. Sarah Mercer & Stephen Ryan (2012). *Psychology for Language Learning: Insights from Research, Theory and Practice*. London: Palgrave Macmillan.
7. Rebecca L. Oxford (1990). *Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know*. Boston: Heinle & Heinle.
8. Lev Vygotsky (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.